

V8191
T48

**ПЕТРО
ЄФРЕМОВИЧ
ТКАЧУК**

Біобібліографічний нарис

Jimmy

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський державний університет

ПЕТРО ЄФРЕМОВИЧ ТКАЧУК

Біобібліографічний нарис
(до 70-річчя від дня народження)

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
Кам'янець-Подільського
національного університету
ВІДДІЛ БІБЛІОГРАФІЇ

К-ПНУ ім. І. Огієнка
Наукова бібліотека

Кам'янець-Подільський
2007

32300 м. Кам'янець-Подільський
вул. Огієнка, 61
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Івана Огієнка
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

УДК 016:81(092 Ткачук П.Є.)

ББК 91.9:81 (Ткачук П.Є.)

П 30

П 30 **Петро Єфремович Ткачук: Біобібліографічний нарис**
(до 70-річчя від дня народження) / Упорядники Л.М.Марчук,
А.С.Попович, В.М.Пархоменко. – Кам'янець-Подільський:
ПП Буйницький О.А., 2007. – 60 с.

ISBN 978-966-2937-36-7

*Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського державного університету
(протокол №10 від 29 листопада 2007 року)*

ISBN 978-966-2937-36-7

© Л.М.Марчук, А.С.Попович,
В.М.Пархоменко (упорядники), 2007

ВІХИ ЖИТТЯ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕТРА ЄФРЕМОВИЧА ТКАЧУКА

Ткачук Петро Єфремович народився 20 грудня 1937 року в селі Аврагин Волочиського району Хмельницької області у селянській родині. Його батько в 1944 році загинув на фронті Великої Вітчизняної війни, й він залишився з матір'ю. З 1944 року навчався в місцевій середній школі, де працювали залюблені у свій фах учителі – Лікерія Степанівна, Софія Марківна, Олександр Іванович, Петро Михайлович. Після закінчення в 1955 році школи деякий час працював у колгоспі. З 1956 до 1959 року перебував у лавах Радянської Армії.

У 1959 році Петро Єфремович вступив на історико-філологічний факультет Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту ім. В.П.Затонського. Після його закінчення в 1964 році був рекомендований для виконання обов'язків асистента кафедри української мови і літератури цього навчального закладу.

З 1970 р. до 1973 р. навчався в цільовій аспірантурі при Київському державному педагогічному інституті ім. О.М.Горького, де під керівництвом завідувача відділу діалектології Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні АН професора Федота Трохимовича Жилка підготував і захистив (5 листопада 1975 року) кандидатську дисертацію “Фонетична система західноподільських говірок української мови (вокалізм і консонантизм)”.

З 22 листопада 1977 року до 7 липня 1978 року П.Є.Ткачук був деканом філологічного факультету.

Працюючи на кафедрі української мови Кам'янець-Подільського державного університету (колишнього інституту) старшим викладачем (1973-1984 рр.); доцентом, а з 2002 року – професором, читає мовознавчі курси сучасної української мови, діалектології, старослов'янської мови, історичної граматики та спецкурсу “Студії Івана Огієнка з історії української мови”.

З 1 листопада 1984 року до 20 березня 2007 року, виконуючи обов'язки завідувача кафедри української мови, чимало зусиль

докладав для утвердження української мови як державної, підвищення фахового рівня викладачів, удосконалення навчального процесу і зміцнення зв'язків кафедри з науковими-установами й освітніми закладами.

П.Є.Ткачук брав участь у роботі 32 міжнародних, всесоюзних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях. Він опублікував близько 60 наукових праць.

До того ж, як завідувач кафедри П.Є.Ткачук був ініціатором проведення на факультеті української філології та журналістики низки наукових форумів.

Петро Єфремович досліджував західно-подільські говірки і з 1983 року працював у міжнародному творчому колективі науковців з підготовки *Загальнослов'янського лінгвістичного атласу* (Серія фонетико-грамматическая, вып. 1. Рефлексы ѣ (ѣ) (1988 р.); вып. 2а. Рефлексы е (1990 р.); вып. 2б. Рефлексы ѣ (1990 р.); вып. 3. Рефлексы *ьг, *ьг, *ьл, *ьл (1994 р.)), що дало змогу створювати карти високого ступеня узагальнення, які відбивають відношення між сучасними слов'янськими діалектами за характером вияву сутнісних ознак картографованих явищ. За цей час разом з коментарями й індексами науковець підготував 10 карт.

✓ У 1995 році Петро Єфремович створив і незмінно керував Центром мовознавчих студій Інституту української мови НАН України при Кам'янець-Подільському державному університеті, діяльність якого спрямована на утвердження української мови як державної, комплексне вивчення української мови, лексики, фраземіки та синтаксису південноволинських і подільських говірок, записування матеріалу до *Загальнослов'янського лінгвістичного атласу*, Лексичного атласу української мови, укладання діалектних словників, створення навчальних посібників з мовознавчих предметів, рецензування наукових праць викладачів університету, інших вишів та учителів шкіл, публікацію здобутих результатів і впровадження їх у вітчизняну науку, освіту, культуру та популяризацію надбань духовної культури українського народу. Завдяки здійсненим польовим дослідженням упродовж 2000-2005 рр. за спеціальною програмою, в науковий обіг уведено великий за обсягом діалектний матеріал. Він

використовується для укладання лінгвістичних атласів, діалектних словників, на заняттях із сучасної української літературної мови, історії української мови, діалектології, для написання курсових, дипломних та магістерських робіт.

Підготував трьох кандидатів філологічних наук: Наталю Петрівну Шеремету (“Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики”, 2000 р.), Наталю Дмитрівну Коваленко (“Фраземіка говірок Західного Поділля”, 2001 р.), Анатолія Миколайовича Мединського (“Структурна організація і семантика гончарської лексики у подільських говірках”, 2006 р.).

П.Є.Ткачук виступав офіційним опонентом кандидатських дисертацій: В.О.Бузинської – “Акцетно-ритмічна структура слова у буковинських говірках” (1989 р.) і К.І.Чорней – “Українські говірки Південної Буковини (фонетика)” (2004 р.), а також рецензував кандидатські дисертації Н.Б.Бекеш – “Грамотична аналогія в говорах української мови (Словозміна іменників)” (1994 р.), М.І.Зубрицької – “Бойківська іменникова словозміна” (1992 р.), Г.В.Навчук – “Формально-синтаксичні та функціонально-синтаксичні особливості окличних речень у сучасній українській літературній мові” (2004 р.) та М.М.Телеки – “Соціальні категорії модусу в сучасній українській мові” (2005 р.) та інших. За 2003-2006 рр. підготував відгуки на автореферати 10 кандидатських і 4 докторських дисертацій.

Петро Єфремович повсякчас рецензував навчальні посібники викладачів кафедри та інших вишів.

Виконував низку громадських доручень: редактор збірника “Наукові праці Кам’янець-Подільського державного університету: Філологічні науки”, член топонімічної комісії Кам’янець-Подільської міської ради тощо.

Нагороджений Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України (2003 р.), двома значками: “Відмінник народної освіти” (1988 р.) і “Відмінник освіти України” (2001 р.) та медаллю Кам’янець-Подільського державного університету “За вагомий внесок у розвиток освіти та науки” (посмертно).

Засідання наукової школи “Південноволинські і подільські говірки як ареальні одиниці української мови”

ПРО НЬОГО ПИСАЛИ

В рамках многостороннего сотрудничества академий наук социалистических стран (ГДР, СССР, РСФСР, БССР, УССР, ПНР, ЧССР, СФРЮ) проводится работа по изданию Общеславянского лингвистического атласа (ОЛА), в которой принимает участие сотрудник Вашего пединститута к.ф.н. П.Е.ТКАЧУК.

Научную значимость этой работы трудно переоценить. Силами большого международного коллектива ученых впервые в истории науки по единой программе собран огромный, уникальный по своему характеру материал в 800 населенных пунктах на всей славянской территории. Ведется интенсивная работа над картами атласа.

За время работы в ОЛА сложился коллектив единомышленников, являющий собой образец совместной работы ученых стран социалистического содружества.

1988 г. ознаменовался выходом в свет двух первых томов атласа: первого тома лексико-словообразовательной серии “Животный мир” и первого тома фонетико-грамматической серии “Рефлексы *ѣ”.

Издание атласа “Животный мир” осуществлено АН СССР, Институтом русского языка, издательством “Наука”. Подготовку к печати выполнила советская комиссия ОЛА (московская группа, белорусская и украинская национальные комиссии).

Атлас “Рефлексы *ѣ” издан в Белграде Советом академий наук и искусств СФРЮ, Межакадемическим комитетом по диалектологическим атласам СФРЮ, Сербской академией наук и искусств. К печати атлас подготовила югославская комиссия ОЛА.

Выход из печати первых томов атласа – важное событие не только для коллектива ОЛА, но и для всей славистической науки.

В связи с вышеизложенным, руководствуясь решением Международной комиссии ОЛА при МКС, принятым в Москве 8 декабря 1988 г., обращаюсь к Вам с просьбой отметить большой вклад, который на всех этапах работы – от сбора материалов до

создания карт и выхода в свет первых томов атласа – внес к.ф.н. П.Е.ТКАЧУК (член международной рабочей группы).

*З листа В.В.Іванова,
голови Міжнародної комісії Загальнослов'янського
лінгвістичного атласу при МКС доктора філологічних
наук, професора до ректора Кам'янець-Подільського
педагогічного інституту А.О.Копилова, 29 грудня
1988 року*

ПАМ'ЯТЬ НЕ МАЄ БУТИ КОРОТКОЮ

<...> Пам'ятаю, довелося мені років може п'ятдесят тому завітати до студентського гуртожитку, який і тепер є на вулиці Лесі Українки. В одній із кімнат я вперше зустрівся з Петром. Тоді він, такий собі міцний, важкуватий, міцної статури хлопець, овіяний вітрами подільських полів, з простими товариськими манерами, привернув мою увагу своїм своєрідним, можна сказати добрим вихованням, яке в ті часи можна було отримати значною мірою лишень завдяки самому собі, бо батько його загинув на війні, а мати від досвітку до смеркання гнула спину на колгоспній роботі. Пригадую, була тоді неділя, студенти по домівках не роз'їхалися, і Петрові ще перед моєю появою в кімнаті захотілося приготувати вареники. В умовах гуртожитку зробити це було нелегко. Але пам'ятаю, як він, закачавши рукави, місив тісто, як вправно працювали його дужі руки, і робив він це, до речі, для всього товариства, яке жило в кімнаті. “Мабуть, йому в житті довелося спробувати всього,” – подумалось мені. Так почалося наше знайомство. Найближчими друзями ми не стали, бо зустрічалися рідко, але якась внутрішня повага один до одного зберігалася між нами впродовж усього життя.

За той період, коли мені довелося вчитися в іншому ВНЗ, потім працювати, Петро вже став науковим працівником. І коли я вже вдруге

поступив учитися саме в той інститут, де він викладав, – то я, майже за іронією долі, спостерігав не за тим, як ліпляться вареники, а слухав чудові лекції Петра Єфремовича, від яких, скажу щиро, був у захопленні. Впевнений, що мені, тоді студентові російського відділу, саме його лекції і його власний приклад нагадали, хто я. Пам'ятаючи це і багато чого іншого, я обрав для себе саме ту потрібну орієнтацію, якої вже міняти не буду і за яку буду дякувати тим найкращим людям, яких зустрічав на своєму шляху... Екзамен у мене Петро приймав по-товариськи, хоча в такий момент зі студентами він бував дуже суворим.

Невтомна праця привела його до звання професора, і не липового, як це у нас нерідко буває, а справжнього, який залишив по собі численних послідовників, можна сказати, цілу школу.

Коли в Україні повіяли вітри свободи, наші зустрічі з Петром стали частішими. Ми намагалися творити нову Україну, ми її пристрасно бажали. Інколи при цьому, смішно навіть згадати, на мене “нападало” роздратування. Мені здавалося, що Петро пасивний, що йому бракує наполегливості, активності, пізніше я зрозумів свою помилку, і зваживши одне, друге і третє, дійшов висновку, що Петро Єфремович робив на той час іншу роботу, колосальну - він творив українську науку там, у кабінеті, не на Майдані. Його наукові праці з українського мовознавства є саме тим, що утверджувало і по день сьогоднішній, і на майбутнє українську мову. Саме цим він спорудив собі величний пам'ятник, хоча його ще завжди будуть пам'ятати і як спортсмена, і як господаря, і як людину чуйну, тактовну, наділену нашою українською аурую, людину з найкращими рисами, поважну, дотепну, добру.

Був період, коли ми робили одну спільну працю. Вона була пов'язана з перейменуванням вулиць нашого міста. Петро Єфремович очолював тоді топонімічну комісію, в якій я теж перебував. Крім мене, в комісію входили Ганна Ківільша з історико-архітектурного заповідника, нині покійний поет Петро Фаренюк та інші. Членами комісії були представники політичних течій, різних громад, люди консервативні і люди нових, сміливих поглядів. А тому наші засідання проходили в гострих дискусіях, навіть у сварках, може, і образах когось

на когось. Але нам, не дивлячись на супротив консерваторів чи заяви зовні про те, що наші заходи не на часі, що це зайве, що це вимагає невинуватених і витрат тощо, вдавалося чітко проводити свою лінію, спрямовану на очищення міста від того, чим були затавровані його вулиці і площі колишньою імперсько-більшовицькою владою. На жаль, ми не встигли довести свою справу до кінця. Пережитки минулого саме тому ще зиркають на нас своїми холодними назвами.

Я пам'ятаю, як на стінах будинків з'явилися нові таблички з новими іменами. І якось одного дня зустрічаю Петра. Він широко усміхається так, як було властиво тільки йому, в очах його - відблиск чогось щасливого, радісного. Він говорить до мене тим лагідним, відомим усім, хто його знав, голосом: "Едуарде, а місто заграло зовсім іншими барвами. Помічаєте? Це ж дуже приємно".

Він радів цьому, може, так, як радіє дитина. І в цих табличках, які, я впевнений, вже мінятися не будуть допоки буде вільна Україна є частина серця цієї скромної і разом з тим такої величної людини.

Нерідко ми мали нагоду побачити один одного в нашій українській церкві святих апостолів Петра і Павла Київського Патріархату. Петро чомусь найчастіше стояв позаду мене, і я спиною завжди відчував, що він там має неодмінно бути, і від цього, від його присутності було якось легше на душі і серці. Ми уважно слухали переконливі проповіді настоятеля храму о. Віктора, з яким у Петра були приятельські стосунки, ми разом молилися за рідних, які є і яких вже немає, за всіх християн і обов'язково за Україну, яку він любив усім своїм полум'яним серцем.

Щиро вірю, що ті, хто знав професора Петра Ткачука, хто всією душею поважав його, ніколи не дозволять, щоб пішло в небуття його ім'я, його праця, щоб наша українська мова на своїй землі, у свого народу не стала мовою регіональною або мовою нечисленної національної меншини, або мовою ніякою, як того хочеться недругам України і в її межах, і за кордоном.

*Зі статті Едуарда Крилова,
що опублікована в газеті "Подільські вісті" 6 квітня
2007 року*

*2005 рік. Міжнародна науково-практична конференція
“Мова і соціум у гуманітарній парадигмі”*

ПРО НЬОГО ПИШУТЬ

ПЕТРО ЄФРЕМОВИЧ ТКАЧУК: ПОГЛЯД ЗБЛИЗЬКА

*(замість промови на ювілейному-засіданні з нагоди
70-річчя від дня народження і 45-річчя науково-педагогічної
діяльності професора Кам'янець-Подільського
державного університету П.Є.Ткачука)*

Попри таїнство мети нашого буття, можна припустити, що ми народжуємося, передусім, для продовження людського роду, відчуття значення живої, високоорганізованої матерії, підтримки невмирущого духу і багатих традицій, внесення у гігантський світовий реєстр своєї неповторної індивідуальності, а також реалізації закладеного у кожного із нас того небаченого творчого коду, який націлений на самоствердження, вибудування сотень і сотень зв'язків з оточуючим світом, збагачення людського суспільства матеріальними і духовними цінностями, піднесення уявної планки для своїх наступників як мірила завдань і поступу, що наближує до певного ідеалу.

У сузір'ї яскравих, талановитих особистостей, які самовіддано служили і служать українському народові, національній справі, загальнонародним інтересам і потребам, помітно вирізняється постать милого, душевного, висококультурного і завжди надійного, щирого товариша і колеги, відомого вченого-філолога, носія, шанувальника і великого знавця українського духовного простору, глибоко патріотичного, відповідального громадянина і разом з тим свідомого, невтомного працівника на ниві національного відродження – Петра Єфремовича Ткачука (1937–2007 рр.).

Скільки довелось його знати (наші перші зустрічі як студента і викладача відбулися восени 1969 року, останні, у т.ч. телефонні розмови, як керівника закладу і завідувача університетської кафедри, людини, що потрапила в обійми важкої хвороби – навесні 2007 року), стільки можна стверджувати: улюбленій справі він віддавався цілком і повністю, не залишаючи поза увагою навіть, на перший погляд, несуттєве, дріб'язкове. У нього не було несутнісних питань. До всього того, чим займався, що складало коло його уподобань, захоплень, повсякденних завдань, що було миле його ранимому серцю і розуму, що доручали

йому безпосередні “шефи”, ставився підкреслено відповідально, професійно, працював натхненно, піднесено, десь навіть окрилено.

Світився від радощів, коли досягав успіхів сам чи був учасником і споглядачем звершень “кафедралів”. Його колективізм, уболівання за спільну справу, за гаразди всіх членів кафедри, у т.ч. їх науковий і професійний ріст, збільшення самовіддачі у підготовці високоякісних національно свідомих учителів української мови і літератури для школи, додавали у загальний портрет особистості вельми цінний компонент. Він тонко відчував, коли його слово допомоги було потрібне людям, і ділився з ними так щедро, так жертовно, ніби розумів – без його участі не буде зрушень, прогресу чи цілення. У тих справах і переживаннях він залишав себе по часточці.

Якщо з кимсь був незгідний або мав якісь сумніви щодо істинності не своїх думок і тверджень, то ніколи не дозволяв собі бути нетактовним, самозарозумілим чи, не дай Боже, зверхнім. Дискусію вів обережно, спокійно, не нав’язливо, боячись завдати болю, зачепити людську гідність чи амбіції. Але власну позицію завжди переконливо аргументував. Заперечувати не боявся ні в звичайних, ні у принципових питаннях. Пригадую, як у 1998 році на вченій раді університету нервозно і сплановано негативно проходило обговорення питання про присвоєння імені Івана Огієнка нашому навчальному закладу. Серед небагаточисельних прихильників ідеї ми з ним були разом. Його виступ, промови інших колег переконували членів ради у необхідності такого кроку, адже Іван Огієнко зробив дуже багато для державного, культурно-освітнього і духовного відродження України, по суті, забезпечив відкриття Кам’янець-Подільського державного українського університету в 1918 році, чим посприяв теперішньому існуванню нашого навчального закладу. Поразка нашої групи не розчарувала його – після того зусилля університетських огієнкознавців і шанувальників лише зросли. І першою їх перемогою стало повернення закладові статусу класичного університету.

За присвоєння імені Огієнка Кам’янець-Подільському державному університетові Петро Ткачук виступати вже не буде. У тім пам’ять про його відданість національній ідеї, справі українського відродження, повного повернення Івана Огієнка на Батьківщину і увічнення його

імені у назвах різних навчальних закладах освіти і культури, додаватиме нових, сильних імпульсів і енергії тим, хто боротиметься за цю справу далі.

Був у Авратині, рідному селі Петра Єфремовича. Вразила природа, полюбив його земляків, осягнув той простір, у якому дитиною і юнаком жив і духовно формувався наш колега. У відбудованій діючій церкві запалили свічу пам'яті про П.Є.Ткачука. То ж нехай вона ніколи не гасне – ні у божому храмі, ні у наших вдячних душах.

*Олександр Завальнюк,
кандидат історичних наук, професор, ректор
Кам'янець-Подільського державного університету*

ЧАРИ... ВТОМЛИВОЇ ПРАЦІ

Таке поєднання слів глибинно є оксиморонним, але стосовно кандидата філологічних наук, професора Петра Єфремовича Ткачука видається щонайменше логічно умотивованим, несуперечливим. Не кількість зробленого (що вкладалося б у рядки цифр чи список публікацій), а те, як зроблено і як роблено, визначало сутність його ставлення до справ щоденних і надчасових – справ наукових.

...Знайомство з П.Є.Ткачуком сягає березня 1977 року, днів роботи XIV республіканської діалектологічної наради: Київ, вулиця Кірова (нині Грушевського), 4, Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні АН УРСР. На секції фонетики і фонології серед доповідачів (Л.Е.Калнинь, С.М.Толстая, А.М.Залеський, Ф.Д.Климчук, О.С.Біла) був і П.Є.Ткачук, який оприлюднив результати спостережень у малодосліджуваній галузі – діалектній акцентології – “Акцентні парадигми іменників і дієслів у західноподільських говірках (на матеріалі говірки с. Авратин Волочиського району Хмельницької області)”. Це був один із перших виступів молодого кандидата наук на такому високому зібранні: хоча нарада кваліфікувалася як республіканська, проте географія учасників (Росія, Польща, Білорусь, Молдова) вказувала міжнародний рівень. Звичайно, були хвилювання,

Міжнародного з'їзду славістів, з роками розширилася, зміцніла, оскільки до її складу увійшли провідні діалектологи, історики мови усіх слов'янських країн та деяких неслов'янських (на початковому етапі участь у роботі брали славісти Італії, Румунії, Угорщини). Кожна національна делегація представляла свою лінгвістичну школу: від емпіричної мовної інформації до прийомів її опрацювання, термінологічного апарату – все було суто національним, відносило до окремих куточків великого слов'янського світу. Тут, у комісії *Загальнослов'янського атласу*, нерідко лунали протилежні оцінки, обстоювалися протилежні погляди, проте усіх об'єднувало інтегральне начало – прагнення знань, здобування об'єктивних оцінок мовних явищ, а водночас – і намагання захистити позиції національної лінгвістичної школи. Робота в комісії вимагала знань, а також уміння їх донести до слухача – представника іншої лінгвістичної школи, для чого необхідно було ще й перекодувати традиційні знання української мовознавчої школи на шкалу понять і термінів співрозмовника.

Були й інші випробування інтелектуальної міцності: здатність до широкого аналітизму, уміння прочитувати звичний український діалектний матеріал у широкому інформаційному контексті слов'янських діалектів. У тому, що П.Є.Ткачук виявився готовим до такої напруженої праці, переконає його багатолітня участь у засіданнях комісії *Загальнослов'янського лінгвістичного атласу*; останнє засідання за участю Петра Єфремовича відбулося у 2001 році в Києві.

У цьому науковому проекті П.Є.Ткачук устиг зробити багато: ним підготовлено низку карт з проблем фонетики слов'янських діалектних мов, які сьогодні вже опубліковано: це карта № 30 у томі "*Общеславянский лингвистический атлас. Рефлексы *ě (ǣ)*" (Белград, 1988), карти № 14, 40 у томі на рефлекси **ę* (Москва, 1990), карти № 2, 11, 21 у томі на рефлекси **ǫ* (Вроцлав, 1990), карта № 1, 11 – рефлекси **ьr*, **ьl*, **ьr*, **ьl* (Варшава, 1994), карти № 17, 50 – рефлекси **ь*, **ь* (Скоп'є, 2003). Такий багатий ужинок вченого – результат багаторічної праці, постійної напруги й витривалості. Зазначимо, що на початковому етапі роботи над цим атласом лише частина національних комісій мала досвід створення карт хоча б у

межах окремої слов'янської мови. Тому нерідко так повільно відбувалося узгодження концепції карти, способів інтерпретації якогось явища між авторами карт та представниками окремих національних комісій, а згодом – і міжнародної редколегії, яка оцінювала завершену карту як цілісний науковий твір.

Багатоетапна праця над картою не завершувалася публікацією карти та відповідних супровідних матеріалів і коментарів. Картографовані явища входили в автора, ставали часткою його інтелектуального й емоційного ества. Закономірно, що такий всеслов'янський інформаційний діалектний дискурс інакше вияскравлював для П.Є.Ткачука власне українські мовні явища, процеси. Тому діалектологія й історія мови для нього набули інших вимірів, смислу, промовляли іншими деталями: чіткішими, більш доказовими ставали особливості еволюції української мови, окреслювані багатьма дослідниками пунктирно, а нерідко – і помилково.

У всеслов'янському суголоссі українська мовна партія звучала П.Є.Ткачукові потужно й виразно!

...У таких фундаментальних дослідженнях, як *Атлас української мови* чи *Загальнослов'янський лінгвістичний атлас*, створенню яких віддають роки праці й натхнення кілька поколінь учених, визначити роль, доробок окремих учасників наукового проекту виявляється складно. Показовою є сама участь й результати участі в таких проектах, постійна співпраця у гроні визначних науковців. Таких результатів можуть досягати лише надійні й сильні особистості, для яких праця – тривала, втомлива, інколи безнадійна і безконечна – ніколи не втрачає принадності й чарівної сили.

До таких мовознавців належав і професор Петро Єфремович Ткачук.

*Павло Гриценко,
професор, доктор філологічних наук, завідувач відділу
діалектології Інституту української мови НАН
України*

УЧИТЕЛЬ, ДЕКАН, КОЛЕГА

Маси й історія. Особистість й історія. Можна бути частинкою мас і з ними, як їх складова, увійти в історію. А можна, знову ж таки, бути частинкою мас, і, водночас, особистістю, яка організовує маси, або ж, принаймні, виділяється з-поміж інших. Саме такою особистістю, яка була в масах і все-таки залишила свій неповторний штрих в історії Кам'янець-Подільського державного університету, міста Кам'янця-Подільського і навіть, певною мірою, України, був Петро Єфремович Ткачук, професор кафедри української мови.

У моєму житті Петро Єфремович з'явився в 1975 році як викладач сучасної української мови. Упродовж двох курсів ми, студенти філологічного факультету педагогічного інституту, зустрічалися на лекціях і семінарських заняттях з молодим зі спортивною статурою чоловіком, який свою безмежну любов до української мови намагався передати й нам. Значною мірою йому це вдавалося. З перших днів ми побачили і зрозуміли, що його педагогічне кредо вписувалося у формулу: вимогливість + доброзичливість = справедливість. Саме ця формула забезпечувала Петрові Єфремовичу зворотний ефект – повагу всіх студентів незалежно від того, як вони навчалися: на відмінно чи задовільно. Принаймні, за час мого студентського життя я не зустрічав жодного випадку образ на необ'єктивність оцінювання ним знань студентів чи то на практичному, чи то на іспиті.

П.Є.Ткачук пройшов складний шлях професійного становлення від студента до професора. І все це тут, у славному Кам'янець-Подільському державному університеті. Був він і асистентом, і старшим викладачем, і доцентом, і, нарешті, професором кафедри української мови. А ще в його біографії засвідчено посаду декана філологічного факультету, яку він обіймав у 1977-1978 навчальному році. Петро Єфремович змінив на цьому посту Луку Григоровича Ништу, доцента кафедри педагогіки. Щоправда, природна скромність Петра Єфремовича, намагання бути непомітним трудівником-педагогом, відсутність амбіцій щодо кар'єрного росту, бажання внести свій посильний вклад у розвиток мовознавства, на мою думку, стали на заваді розвитку деканської долі П.Є.Ткачука. Здійснивши випуск

філологів у 1978 році (саме у цьому році закінчував інститут і я), Петро Єфремович подав заяву про звільнення з займаної посади декана і повністю віддався своїй улюбленій справі – навчально-методичній, виховній та науковій роботі на кафедрі української мови, яку очолював останні два десятиліття як завідувач.

Упродовж усього періоду активної викладацької діяльності П.Є.Ткачук, навчаючи студентів, спрямовував свої зусилля на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до успішного виконання професійних обов'язків, постійного оновлення науково-педагогічних знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у соціально-культурному житті країни.

В останній період, коли ми працювали як колеги, як члени однієї кафедри, відчутним було прагнення Петра Єфремовича згуртувати викладачів кафедри в монолітний колектив однодумців, діяльність якого була б спрямована на відродження у студентів інтересу до національної спадщини, усвідомлення ними того, що “нігілістичне ставлення до материзни є ганебним явищем, осуджуваним у всьому світі”. Він неодноразово наголошував: “Студенти мають знати, що кожен народ європейської спільноти має розвинену історичну пам'ять, опорою якої є пам'ятки національної культури, рідна мова, до яких ставляться як до священних реліквій. Завдання полягає і в тому, щоб якомога швидше подолати комплекс меншовартості, прищеплюваний українцям упродовж століть, стати патріотами і громадянами України”.

Це, по суті, стало сенсом його життя. І, власне, цим він притягував до себе не лише студентів і викладачів факультету, а й викладачів інших кафедр університету, громадських, культурних та політичних діячів міста. Він нікому не відмовляв у консультаціях, і якщо радив щось, то завжди аргументовано й переконливо.

*Юрій Маркітантов,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови, декан факультету української
філології та журналістики Кам'янець-Подільського
державного університету*

ТВОРЧІ ГОНИ СЛОВА НЕ ТЪМЯНІЮТЬ

Його кремезна постать виділялася ще здалеку. Здавалося, що запорозький козак зійшов із картини художника Струнникова і рухається з вулиці Михайла Драй-Хмари до вулиці Івана Огієнка. Ось він піднімається східцями будинку університету на четвертий поверх. Тут на завідувача кафедри української мови чекають важливі справи: лекції, семінари, консультації, зустрічі з колегами з-за кордону. А хтось просто звернеться: “Написав я щось, подивіться”. Дивився, перечитував розвідки, повідомлення, реферати, а то і дебелі рукописи-тексти дисертацій і монографій, часто відмовляючи собі у власній творчості. Таких звернень було багато і завідувач нікому не відмовляв, підбадьорював, інколи зауважував: “Не спішіть з друком, хай матеріал уляжеться”.

Працьовитий, ініціативний, шанований студентами, викладачами вузу, громадськістю – таким був професор Петро Єфремович Ткачук. Не віриться, що говориться про нього в минулому часі. Здається, – ось він підійде, привітається, приєднається до гурту.

Його шлях у науку видався тернистим. Народився у с. Авратин Волочиського району трагічного 1937 року. У чотирирічному віці його дитинство опалила війна, згодом – втратив батька, який загинув на фронті. Голод, нестатки, хвороби завернули до знедолених на краю села. Гірку долю ділив з матір’ю і сестрою. Дивом вижили. Підростав Петрик, пас людську худобу, заробляв на прожиття.

Навчався у місцевій школі, захоплювався українською мовою, любов до якої прищепила йому вчителька Лікерія Степанівна – мати теперішнього директора Інституту історії НАН України Валерія Смолія. Після закінчення навчання у школі пізнав колгоспне рабство, працював їзовим, доставляв волами пальне з Базалії до тракторного стану, орав людські городи, прислухаючись до запавної, неповторної говірки земляків-волинян, захоплювався їх традиціями, побутом, звичаями.

Не поминула його й армія (1956-1959 рр.). Після закінчення військової служби здійснилася його заповітна мрія – став студентом історико-філологічного факультету Кам’янець-Подільського педінституту. Із захопленням поринув у книгозбірню вузівської бібліотеки, доторкнувся до прадавніх аркушів письма наших пращурів у обласному архіві Старого

міста. Інтерес і допитливість викликали лекції, практичні заняття, екскурсії, участь у етнографічних експедиціях, загальноінститутському хорі, самодіяльному драматичному театрі, виїзд у складі студентської бригади для праці на цілинних землях Казахстану.

Він фіксує навколишнє усне мовлення, проникає в його потаємні лабіринти. Допитливість і сумління забезпечили йому отримання диплома про закінчення вузу з відзнакою. Як прихильного до науки студента його залишають працювати на кафедрі української мови та літератури. Творчість не припиняється, українське слово стало ще ріднішим, захоплюючим для молодого дослідника.

1970 року вступив до аспірантури. Захистив кандидатську дисертацію “Фонетична система західно-подільських говірок”. Виконував обов’язки декана філологічного факультету. В його доробку численні повідомлення, статті, окремі праці з мовознавства. Петро Єфремович – один із авторів чотиритомного *Загальнослов’янського лінгвістичного атласу*, у виданні якого брали участь учені з різних країн Центральної і Південно-Східної Європи. Він керував Центром мовознавчих студій Інституту української мови НАН України при Кам’янець-Подільському університеті. Очолював групу науковців університету, які спільно з ученими Інституту української мови НАН України та академій наук Чехії, Словаччини, Словенії і Польщі розробляють проблеми слов’янознавства. В Кам’янець-Подільському державному університеті читав курси старослов’янської мови, історичної граматики, діалектології, вів спецкурс “сторичні студії Івана Огієнка з української мови”.

Весь свій талант ученого і педагога він віддавав плеканню рідної мови, з синівською любов’ю піклувався про неї. Українська мова стала об’єктом його досліджень і роздумів. Учений відстоював українську мову як державну, оберігаючи її від суржику, зневаги до неї з боку державних чиновників. З цієї проблеми гарно прислужилася праця Петра Ткачука “Словник-довідник з культури мовлення”, якою користуються у вузах, школах, установах.

Вона спонукає до дослідження широкі кола освітян. Він, як голова топонімічної комісії міської ради, виборів місцеві назви вулиць від замулювання тоталітарною багнюкою, завдяки чого на мапі міста закріпилися назви – проспекту Михайла Грушевського, вулиць – князів

Коріатовичів, Данила Галицького, Лесі Українки (“Не можна писати “Л. Українка”, – наполягав він. – Має бути тільки повна назва “Леся Українка”), Михайла Драгоманова, Михайла Драй-Хмари, Івана Огієнка, Микити Годованця та інші.

Цінив учений танок і пісню. Його барвистий тенор привертав увагу слухача в студентських хороводах, гурті, етнографічному ансамблі. Його улюбленими піснями були “Ой на горі жінці жнуть”, “Реве та стогне Дніпр широкий”, “Повій вітре на Україну”, “Три криниченьки”, “Карії очі”, “Ой, морозе-морозеньку”.

Серце і душа цієї великої людини випромінювали гідність і шану до оригінального творіння природи – бджілки. Петро Єфремович з’являвся на Козацькій пасіці в солом’яному брилі, підходив до вулика, розкривав його, прибирав заставні дощечки і звертався до бджілок, які сумирно вкривали верхні бруски рамок: “Що ви, хлопці, тут поробляєте? Як здоров’ячко, самопочуття?”. Він так само їх уважно вислуховував, як в аудиторії студента, або відвідувача в своєму робочому кабінеті. Затишок, теплінь і чарівність, безперервний гул бджіл, ароматні випари меду, воску, прополісу створювали на пасіці своєрідну ауру. Він дихав на повні груди і відчував легкість у легенях, бадьорість, впевненість у собі й в душі дякував цим маленьким трудівницям за їх невтомну працю і наполегливість. Захоплювала науковця феєрія вильоту рою з вулика. А коли наступала пора медозбору, пасічник з цікавістю вдивлявся в янтарну цівку меду, яка тягуче лилася з медокачки в посудину.

Посіяні Петром Єфремовичем на творчих гонах зерна людяності й працездатності не тьмяніли. Вони дали дорідні сходи і вжинки у працях колег, молодих дослідників, близьких. Його донька Олена успадкувала батьківський фах, стала філологом, захистила кандидатську дисертацію і працює доцентом у Хмельницькому національному університеті.

Петро Єфремович уподобився чарівній бджілці, невтомно визбирував нектар слова із минулого та сучасного і приносив до чарунок історії України.

*Родина Криськових, Микола Гординчук, Борис Кушнір,
близькі друзі П.Є.Ткачука, м.Кам’янець-Подільський*

* * *

*...Найбільшою розкішшю у світі
є розкіш людського спілкування.*

А. де Сент-Екзюпері

Шкода, але факт: сповна віддаємо належне людині не за життя, а вже після її відходу за земну межу... Тим паче що незбагненна кончина Петра Єфремовича аж ніяк не пов'язується із його фізичною відсутністю в колективі кафедри української мови – справді ж бо, людина живе доти, допоки вона в пам'яті суших нас.

Ім'я Петра Єфремовича Ткачука широковідоме й по праву вписане в історію нашого університету, як і в історію української діалектології, зокрема в галузі дослідження проблематики південноволинсько-подільських говірок. Але, вважаємо, що не менш важливо, вчений, високопрофесійний викладач прислужився тим, що, по суті, виплекав молоду плеяду перспективних дослідників-діалектологів. До нього за порадою зверталися досвідчені науковці та лінгвісти-початківці й обов'язково одержували її. Усіх, особливо молодь, він підтримував, для кожного знаходив мудре й тепле слово.

Петру Єфремовичу притаманне особливе чуття, винятковий дар знаходити лінгвістичні таланти, виводити їх на широкі наукові овиди.

Неординарність, справжня інтелігентність, зокрема виняткова скромність, безкорисливість, шляхетність, легкий гумор, притаманні Петру Єфремовичу, виявлялися скрізь і завжди. Від спілкування з ним ніби розцвітаєш отим людським, що є в ньому і в тобі, окрилюєшся його мудрістю і щирістю, збагачуєшся його думкою-порадою. Під його орудою як завідувача кафедри кожен відчував себе в полоні творчої співпраці, а не під тягарем нудної підневільної служби. Все це, без сумніву, залежало від ненав'язливої, але дуже-дуже відчутної підтримки Петра Єфремовича, уваги до праці колег, його доброзичливості й водночас принциповості. За будь-яких обставин готовий прийти на допомогу, він власним прикладом будив потужний стимул до роботи, до самовдосконалення.

За всіма науковими пошуками Петра Єфремовича виразно проступала глибока його любов до слова, відповідальність перед

словом. Адже слово для Вченого, Людини не було лише предметом наукового вивчення, а було чимось значно більшим, вагомішим: він володів відчуттям мовленого материнського слова...

Немеркнучий образ Людини був би неповним, якби не згадати її життєвих уподобань, чим вона гоїла свій біль, зараджувала переживанням. Аж надто нехитрими були ті радощі, але такі вже характерні для менталітету патріота-українця: доглядання божих створінь – бджілок, захоплення матеріальними старожитностями, переказами, легендами подільського краю, народнопісенною творчістю. Воістину прообраз сквородинівський постає перед уявою всіх, хто знав і працював пліч-о-пліч, виростав фахово під теплим поглядом Петра Єфремовича!

*Ярослав Чопик,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови Кам'янець-Подільського державного
університету*

ВИХОВАТЕЛЬ ПАТРІОТИЗМУ

Український патріотизм і Петро Єфремович Ткачук – це, на мою думку, слова-синоніми. За час нашого знайомства на теми українства, українського патріотизму, виховання патріотизму ми проговорили багато-багато годин. І кожен раз дивувала його щирість, активна позиція, намагання залишитись не стороннім споглядачем, а завжди бути співучасником.

На зламі 90-х років, коли в Кам'янці надактуальною стала проблема заміни старих комуністичних символів у назвах вулиць та майданів, Петро Єфремович не ховається за зайнятістю, а як професіонал-філолог стає керівником міської топонімічної комісії. Саме з його легкої руки значна частина кам'янецьких вулиць сьогодні носить імена українських визначних людей та патріотів.

Петро Єфремович постійно (незалежно від того, чи це заняття, перерва між парами, зустріч на вулиці) виховував почуття патріотизму

в студентів і не лише у них. Міг розпочати розмову з випадковим перехожим на вулиці, торгівцем на ринку, в черзі за покупкою. У нього це виходило завжди якось ненав'язливо, обов'язково викликало бажання у співрозмовника говорити. Я був свідком багатьох подібних розмов, коли Петро Єфремович звертався до незнайомої людини словами: “Вибачте, я хочу Вас запитати...”, чи “Вибачте, а як Ви ставитесь до ...”, або ж “Вибачте, у Вас стурбований вигляд. Може щось у Вас трапилось?...”.

Подальша розмова майже в усіх таких випадках якось непомітно переходила з суто приземленого до загальнодержавного з елементами ненав'язливого нав'язування свого бачення. Він ніколи не уникав складних тем і питань, завжди мав свою думку на кожную подію, що відбувалась у державі, на теренах міста чи в університеті.

Такі розмови з Петром Єфремовичем полюбили студенти. Випускники філологічного факультету часто згадують його звертання до себе перед подібною розмовою: “Юнко, зачекайте...”, або ж “Легеню, ану скажіть мені...” і з радістю йшли на ці “балачки”. Надзвичайно вимогливий (часто до сліз) і одночасно справедливий у навчанні, він ніколи не озлоблював до себе студентів, його боялись і любили, він був еталоном знань, останньою інстанцією (не лише для студентів) у вирішенні якоїсь лінгвістичної проблеми, чи просто правописної норми.

Петро Єфремович часто давав уроки патріотизму не тільки словом, а й ділом. У пам'яті 22 травня 1991 року. Останні місяці існування СРСР. “Імперія зла” агонізує. 130-та річниця від Дня перепоховання Тараса Григоровича Шевченка. Із Ленінграда до Канева впродовж місяця рухається група діячів культури України, які несуть землю, взятую з місця поховання в північній столиці Росії, до місця вічного спочинку українського генія. До Канева з'їжджаються тисячі українців-патріотів. Делегація філологічного факультету Кам'янець-Подільського педінституту з викладачів та студентів, подолавши не одну сотню кілометрів, провівши ніч у Богуславському будинку культури, що на Київщині, переживши декілька міліцейських (на той час ще незвичних з автоматами) оглядів, нарешті, незадовго до дев'ятої години ранку, добилася Чернечої гори.

Доступитися до могили Шевченка немає можливості. Могилу “арештували”. Навколо могили два ряди міліції (лише офіцери) та ряд семінаристів Московської Православної Церкви. На вершині могили попи, замість панахиди служать літургію до Дня Святого Миколая (22 травня). І так до самого вечора, щогодини змінюючи порціями нових віруючих разом з їхніми пастирями з навколишніх сіл.

Це було справжнє випробування на патріотичну зрілість нашої делегації. Тисячі знервованих людей, сльози образи і неодноразові „штурми” могили, жорстока бійка під вечір, влаштована міліціонерами. І протягом усього дня Петро Єфремович був у центрі цих подій, надихаючи нас, молодших колег та студентів, на протидію державницьким вандалам. Він, то переконує якогось семінарста служити лише Богу, то роз’яснює міліціонеру причини нашого та їхнього перебування на цьому святому кожному українцеві місці, то бере участь в охороні 90-річного Патріарха Української Автокефальної Православної Церкви Мстислава, який прибув на Чернечу гору, щоб особисто відслужити панахиду по Шевченку, то просить нас щось робити, щоб зупинити цю наругу. І особливе захоплення, а то й, можливо, і задрість була, коли під час одного зі “штурмів” народом могили, Петро Єфремович прорвав усі редути і піднявся нагору до пам’ятника Шевченку, розмахуючи (на той час ще) національним синьо-жовтим прапором. І як тяжко було міліціонерам та попам з семінарстами зіштовхнути кремезного Ткачука донизу.

Вважаю, що цього дня, на Чернечій, Петро Єфремович дав урок патріотизму всім нам – і студентам, і викладачам.

На похоронах Петра Єфремовича, ще до кінця не усвідомлюючи цього, я сказав, що з відходом Ткачука відійшла ціла епоха з життя університету. Сьогодні, з плином часу, я можу тільки підтвердити ці слова у значно ширшому контексті – не лише університету, а й міста.

Нам не вистачає його звернень: “Юнко!”, “Юначе!”, не вистачає його задушевної розмови, не вистачає його життєвого оптимізму, не вистачає його особливої Ткачуківської школи патріотизму.

Василь Товкайло,
заступник голови Кам’янець-Подільської
райдержадміністрації з гуманітарних питань

ПАЛКИЙ ПРИХИЛЬНИК УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ

Я знав Петра Єфремовича Ткачука ще з того часу, як він став студентом історико-філологічного факультету нашого педагогічного інституту. Мене і моїх товаришів (а ми були вже третьокурсниками) вражали наполегливість і цілеспрямованість, з якими взявся за навчання цей простий селянський хлопець із с. Авратин Волочиського району. Від закінчення занять працював він у читальних залах аж до їх закриття (о 22-й годині). Дуже захоплювався художньою самодіяльністю. Досі згадую, як майстерно читав він байки і гуморески Микити Годованця, Павла Глазового, Остапа Вишні та інших українських письменників.

Як особливо здібного і обдарованого, його прийняли на роботу асистентом кафедри української мови, де він успішно захистив кандидатську дисертацію, пройшов шлях до завідувача кафедри, професора. Інтереси його були різнобічні: сучасна українська мова, старослов'янська мова, історична граматики, мовознавчі студії Івана Огієнка. У науковій сфері успішно досліджував питання української діалектології.

Ще в період горбачовської “перебудови”, а особливо з набуттям Україною незалежності виступав як ревний захисник утвердження в нашому житті української мови як державної. Повсякчас наголошував, що основну роль у цій важливій справі має відігравати школа. При цьому наша держава повинна зробити все можливе для докорінного поліпшення матеріального рівня життя учительства, створення належних умов для його педагогічної діяльності.

П.Є.Ткачук також підкреслював важливий вплив на утвердження статусу української мови як державної з боку і церкви, і родини, і засобів масової інформації. Висловлював жаль щодо того, що в ЗМІ духовні цінності часто відходять на другий план, а домінує пропаганда масової культури. Доводиться констатувати, що ці думки й досі не втратили своєї злободенності.

З ініціативи П.Є.Ткачука кафедра української мови, очолювана ним, взялася за розробку колективної теми “Утвердження української мови як державної”. Його цікавили і хвилювали також питання реформування, удосконалення сучасного українського правопису,

забезпечення вчителів, учнів, студентів, усіх шанувальників української мови і культури необхідною кількістю підручників, посібників, словників (тлумачних, орфографічних, синонімічних та ін.), виконаних на сучасному науковому рівні й за цінами, доступними широким загалу.

На жаль, Петро Єфремович передчасно пішов з життя, але з нами залишилися його справи, його думки і прагнення щодо підвищення ролі рідної мови в нашому українському домі.

*Анатолій Суровий,
кандидат історичних наук, професор кафедри історії
України Кам'янець-Подільського державного
університету*

* * *

“Чоловікам пасує висота”, – написав поет-пісняр, наш земляк Степан Галябарда. Цей девіз проніс крізь своє життя творець прекрасного, Учитель від Бога, сіяч мудрості добірного зерна – Петро Єфремович Ткачук.

Неординарність, виняткова скромність, щирість і шляхетність, справжня інтелігентність, легкий гумор були притаманні нашому Петрові Єфремовичу.

Він жив “не хлібом єдиним”. Петро Єфремович був справжнім науковцем, лінгвістом-дослідником, педагогом, залюбленим у свою роботу, сином України, Людиною! Шкода, що ми це кажемо із запізненням, але глибока вдячність і шана до Вас, Петре Єфремовичу, буде жити в нас постійно.

Ви сіяли “розумне, добре, вічне”, яке проросло гарними врожайми.

Завжди Вам заздрили, бо любили, поважали і поважаємо, бо заслужив, шанували і шануємо, бо вартий.

Вічна Вам пам'ять!

*Галина Горох,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
мовознавчих дисциплін Кам'янець-Подільського
державного університету*

ДО ПОРТРЕТА ДІАЛЕКТОЛОГА

Великим дарунком долі була можливість спілкуватися з Петром Єфремовичем і учитися в нього.

Упродовж двадцяти років щоденно ми працювали разом... Думалося, що так добре буде завжди... Легко, з відчуттям постійного захистку і безмежної турботи.

Велика любов до селянина, людини землі, а також розуміння важливості та необхідності зібрати, систематизувати та описати народне мовлення подолян наскрізно виявлялися у його життєвих пріоритетах, наукових працях з діалектології. Захоплення цією наукою він передавав студентам і аспірантам, підготував трьох кандидатів наук і створив в університеті осередок діалектологів-однодумців.

Часто Петро Єфремович наголошував студентам на синівському обов'язку й надзвичайній важливості записувати живе народне мовлення, прислухатися до слова, зберігати людську мудрість прийдешнім поколінням. Тішився з того, що в державі, та й в рідному університеті створюються умови для розвитку діалектології як науки, радів комп'ютерам, великим технічним можливостям в опрацюванні експедиційних матеріалів.

Сучасним студентам важко уявити, що кілька десятків років тому записування і вивчення говіркового мовлення вважалося злочином і каралося привселюдно чи приховано. Ніхто й не здогадувався, яких випробувань зазнав Петро Єфремович під час підготовки до захисту своєї дисертації. Він часто лише захоплено розповідав про свого наукового керівника, учителя – Федота Трохимовича Жилка.

Ми згадуємо про Петра Єфремовича як про людину надзвичайної скромності. Кількість його друкованих праць не сягає сотень, тому що мав величезну відповідальність перед науковим словом, а ще віддавав весь свій час студентам і аспірантам. Зранку і до пізнього вечора він був завжди серед колег і студентів, здавалося, що ніколи нікуди не від'їздив і не залишав стіни університету. Це вже згодом, коли на міжнародних та всеукраїнських конференціях вельмиповажні та знані у світі професори, дізнавшись, що є доповідачі з Кам'яця-Подільського, запитували про Петра Єфремовича, передавали йому найщиріші вітання, свої друковані праці, ми досягнули значущість його щоденної та копіткої

наукової праці, високу оцінку науковцями роботи над укладанням карт до *Загальнослов'янського лінгвістичного атласу*.

Велика шана та світла пам'ять про вченого-діалектолога професора Петра Єфремовича Ткачука зібрали в червні 2007 р. у стінах нашого університету до спільної діалектологічної наради з проблем вивчення подільського говору вчених із багатьох міст України – Івано-Франківська, Києва, Кіровограда, Луганська, Львова, Миколаєва, Чернівців та ін.

У всі часи професор мав глибоку любов до діалектного слова, але найбільше дбав про культуру української літературної мови. “Словник-довідник з культури мовлення” Петро Єфремович укладав понад десять років, тому що мав надзвичайну повагу до слова оприлюдненого, друкованого. У ньому він подавав приклади з мовлення студентів і пропонував відшліфовані з великою відповідальністю унормовані вислови-відповідники.

П.Є.Ткачук відкладав на майбутнє детальний аналіз різних діалектних явищ, а найбільше дбав про збирання зразків народного мовлення, без якого можемо залишитися із втратою мовного світу конкретних діалектоносіїв. Серцем уболівав Петро Єфремович за збереження народнорозмовної та обрядово-звичаєвої спадщини розселених у 70-ті роки мешканців так званої “зони затоплення” – сіл, що були знищені через спорудження Дністровської ГЕС. Зруйнованими виявилися не тільки кількисот придністрянських сіл Поділля та Буковини, а й, що найтрагічніше, – людські долі, перервалася мовно-культурна єдність мікросоціуму. Переконання нашого Вчителя та сповідання важливості етнолінгвістичних досліджень в сучасних умовах національно-культурного відродження України тепер стали для нас науковим орієнтиром.

Велика вдячність у наших серцях улюбленому Вчителю, Професорові, дорогій Людині Петру Єфремовичу Ткачукові за знання, за життєвий приклад, за нашу долю.

*Наталія Коваленко,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови Кам'янець-Подільського державного
університету*

Пам'ятаю Петра Єфремовича ще з 1986 року, коли вступила на філологічний факультет нашого університету і вирішила стати вчителем української мови і літератури. Пишаюся тим, що П.Є.Ткачук викладав у нас не тільки дисципліни, які були для нього “класичними”, але й сучасну українську літературну мову. Це означало, що ми, тодішні студенти, працювали наполегливо і надзвичайно багато. Наша студентська група мала високий рівень знань з усіх вишівських дисциплін, і “раритетною” тоді стала відомість обліку успішності з нашими оцінками за іспит з історичної граматики в Петра Єфремовича, де не було жодної оцінки “задовільно”.

Із початком викладання в університеті тільки перебування на одній кафедрі з такою людиною, як П.Є.Ткачук, вже було відповідальним. Але завідувач кафедри умів спрямувати роботу викладачів, надзвичайно тактовно аналізував заняття (які повсякчас відвідував), і кожен молодий викладач відразу розумів шляхи вдосконалення своєї педагогічної майстерності.

Петро Єфремович завжди був об'єднувальною основою нашої кафедри, тим мудрим і життєдайним джерелом, яке напувало нас усіх силою, наснагою, енергією, науковими потенціями, працездатністю, виховувало почуття колективізму, взаємоповаги і взаєморозуміння.

Мені їмпонувала працездатність нашого завідувача кафедри і його довготривале шліфування кожного окремого слова (чи це була стаття, чи публічний виступ, чи відгук, чи рецензія). Пам'ятаю, одного разу готувала відгук на автореферат здобувача. Петро Єфремович усе перевірів, як завжди, і підписав. Наступного дня вранці він сказав: “Ви знаєте, у другому абзаці, в третьому реченні треба замінити одне слово”.

Українська мова, її унормованість, виховання любові та пошани до рідного слова – це те, чим він жив усе своє життя. Уболівання за долю нашої мови переповнювало його.

Українськість Петра Єфремовича виявлялася в усьому. Він завжди відчував рідне слово і мав енциклопедичні знання в царині лінгвістики. Не було жодного мовознавчого питання, на яке би він не міг відповісти. Ми завжди пам'ятатимемо П.Є.Ткачука,

передусім, як людину, кожне українське слово якої було надзвичайно виваженим.

Ми свідомі того, що маємо гідно та з усією відповідальністю продовжити справу всього життя Петра Єфремовича Ткачука – плекання рідного слова і виховання молодого покоління в душі поваги до української мови, гордості за свій народ.

*Анжеліка Попович,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови Кам'янець-Подільського державного
університету*

СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ

Кожен народ вносить у літопис власної пам'яті імена своїх видатних синів – творців ідей, наукових концепцій, відкривачів законів, будівничих, полководців, людей, котрі залишили в його бутті “свого духа печать” та вплинули своїм талантом і працею на розвиток його духовного або матеріального життя.

Петро Єфремович Ткачук – одне з-поміж таких ушлюблених імен. Він – учений і педагог, що своєю щоденною працею довів глибоку любов до рідного слова, свою відповідальність перед словом, а також внутрішню потребу передавати набуті знання своїм учням.

Петрові Єфремовичу випало утверджуватися в нелегкі часи нищення української діалектології. Діалектологічні студії вважалися неперспективними і навіть небезпечними. Звільнено з роботи із негласною забороною праць його наукового керівника – завідувача відділу діалектології Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні АН УРСР, відомого фахівця у цій галузі професора Федота Жилка. Але вроджений талант ученого помножували заповзятість і величезний потяг до наукової праці, тому жодні перешкоди не стали на заваді молодому пошанувувачу рідного слова.

Маючи тверді наукові переконання, аргументовано відстоюючи їх, П.Є.Ткачук не робив зумисних зусиль, аби повернути у свою наукову віру. Це завжди робили його знання і зримий приклад

подвижницької праці. Науковий доробок професора став джерелом дослідження для молодих науковців нашого університету, а мудрі настанови й слова підбадьорення-насаги сприяли написанню та захисту трьох кандидатських дисертацій його аспірантів, серед яких поталанило бути й мені.

Саме Петро Єфремович сприяв визначенню мого подальшого життєвого шляху. Саме його змістовні лекції, які пощастило слухати упродовж кількох років навчання в інституті, сформували мої наукові уподобання. Вони завжди відзначалися глибиною змісту і простотою викладу без тіні гри форми чи вишуканих ораторських спеціальних прийомів. А енциклопедичні знання, самовідданість у праці та активна громадянська позиція імпонували і спонукали до наслідування. “Якщо не ми, то хто?” – таке бачення життя наукового керівника перейняли всі його аспіранти. Світлий розум, бадьорий голос, блискітки дотепів і добрий усміх в очах супроводжували будні нашої праці, народжували нові сподівання та прагнення.

Петро Єфремович Ткачук мав високий авторитет у науці й вузівських колах, однак він завжди був людиною приступною, позбавленою будь-якої зовнішньої ефектації чи позірності.

Вихований на традиціях, вдумливий дослідник розумів, що наука про українську мову, про її живу народну основу не може розвиватися і збагачуватися фактами без докладної характеристики говорів. Тому не міг бути байдужим ні до рідної говірки, ні до говіркового мовлення загалом. Все своє життя досліджував мовні особливості подолян, що знайшло віддзеркалення у багатьох його працях. З одного боку, Петро Єфремович – активний збирач говіркового мовлення для *Загальнослов'янського атласу*, а з іншого, – не міг байдуже пройти повз неправильно написане оголошення чи назву вулиці.

Як вірний син рідної неньки України він щиро вболівав за її долю, тому не стояв осторонь ні під час національно-визвольних мітингів восени 1990 р., ні під час Помаранчевої революції. Петро Єфремович був також одним із організаторів комісії щодо повернення історичної правди місту – перейменування вулиць.

Дописано книгу *Життя*. Книгу, в якій описано всі розділи мовознавства, книгу, матеріал для якої Петро Єфремович черпав з життя. “Невелика за обсягом, але яка вже є”, – це останні слова, які

наснилися мені напередодні відходу в небуття великого Діалектолога, великого Вчителя, великої Людини.

Йому не вдалося обігнати час, стати владним над ним, однак ряснітиме і надалі новими добрими сходами філологічна нива, бо серед сівачів на ній був він – Петро Єфремович Ткачук.

*Наталія Шеремета,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови Кам'янець-Подільського
державного університету*

ЛЮДИНА ПОЧИНАЄТЬСЯ З ЛЮБОВІ...

Саме з любові до Бога, до своєї родини, до ближніх, до своєї батьківщини, до рідного слова й народу, часткою якого є й ти, творяться такі життєві цінності, як незламність духу, сила волі, добро, щирість, злагода, співчуття до чужого горя, боже натхнення, віра в краще майбутнє...

З особливою синівською любов'ю плекав рідне слово шанований нами й дорогий усім нам Петро Єфремович Ткачук, бо вважав, що внутрішня культура людини виражається саме в чутті слова і вона стає сильним стимулом самовиховання. Він завжди переконував усіх в тому, що вміння володіти словом, відчуття його краси потрібні кожній людині, а особливо філологів. І ми, колишні його студенти й дехто з нинішніх колег, із захопленням, подивом, благоговінням вслухалися в кожне мовлене ним слово – а воно було завжди точним, доречним, влучним, виваженим – чи то на лекціях і практичних заняттях, на перервах чи в гуртожитку. Бо вже тоді відчули й зрозуміли, що це та людина, яка серцем сприймає красу і силу рідного слова, яка вміє словом передати найтонші відтінки думок й переживань і яка ніколи не фальшивить пустослів'ям.

Його життєвим і науковим кредо було виховати справжню людину, дати їй необхідні знання й навчити користуватися ними. Саме цьому він присвятив усе своє багатогранне життя, творчий пошук, наукову й педагогічну діяльність. Широта світогляду, багата ерудиція й

інтелект, правда, справедливість, висока моральна чистота, шляхетність, товариськість – далеко не всі загальнолюдські чесноти, які були притаманні Петрові Єфремовичу передусім як Людині, як відомому Науковцеві, досвідченому Педагогові, мудрому Наставникові студентської молоді, як колоритній постаті, непересічній особистості.

На кафедрі нашим високошанованим завідувачем було створено атмосферу принциповості, взаємної вимогливості, довіри, демократичності. Саме за це, а також за чуйність, людяність, скромність, намагання допомогти людині в скрутний час його любили й поважали викладачі та студенти нашого університету.

Інколи бували в житті й такі моменти, коли впадаєш у відчай, в якусь безвихідь, – і тоді на допомогу приходив Петро Єфремович, який ніколи й нікому не відмовляв, а навпаки, як треба, то підкаже, зауважить, а то й підбадьорить.

Є ще одна яскрава грань у житті Петра Єфремовича, без якої його великий духовний світ був би неповним, – це захоплення піснями скарбами українського народу.

Для нього народна пісня – це злет душі людської. Пригадується, як ніжно й гаряче, притишено й піднесено, щиро й гордо, іноді зажурено лились з його вуст пісні “Місяць на небі”, “Чорнії брови, карії очі”, “Ой хмелю ж, мій хмелю”. З якою ніжністю й теплотою тоді світилися його очі...

Таке трепетне й шанобливе ставлення до народних традицій і звичаїв говорить про справжню українську душу Петра Єфремовича.

Ще зовсім недавно він був бадьорим, життєрадісним, повним сили й бажання працювати з молоддю, колегами в ім'я утвердження української мови...

Які безжальні роки з тими, кого ми любимо, чий талант щиро поцінуємо!

Але ні, не тільки залишиться науковий доробок Петра Єфремовича нам у спадок, не тільки світлини з глибоким, проникливим поглядом будуть нагадувати про нього, – на все життя увійде ця людина в серця і душі тих, з ким він спілкувався, хто його щиро поважав; і ще довго-довго його ім'я добрим словом буде згадувати не одне покоління студентів, колег, знайомих, рідних; на його наукові праці будуть покликатися науковці; за його вагомою, розважливою порадою будуть жалкувати.

Ні, не піде в небуття Ваше гарне ім'я, Петре Єфремовичу, бо пам'ять про Вас буде вічною!

*Людмила Мужеловська,
асистент кафедри української мови Кам'янець-
Подільського державного університету*

* * *

Спогади... якими вони бувають? Звичайно, розмаїтими, як саме життя. Теплими й холодними, яскравими й серпанковими, звичайними й загадковими, радісними і сумними, або ж приємними, цікавими, світлими, миттєвими й нескінченними, іноді болючими.

Людська пам'ять – берегиня наших думок – має властивість записувати й відновлювати все, що з нами відбувається впродовж короткого життєвого шляху тут, на Землі.

Як важливо, коли є “що” і про “кого” згадувати. Особливо тоді, коли людини немає поруч, немає з нами і не буде вже ніколи – лише в пам'яті.

З глибоким сумом, теплими, щирими словами пригадую свого дорогого і шанованого Вчителя, прекрасного Куратора, доброго, безкорисливого Друга, Колегу, наукового Керівника, мудрого Порадника, талановитого Науковця, обдарованого Дослідника, справжнього знавця українського Слова і водночас надзвичайно скромної людини.

Петро Єфремович Ткачук продовжує жити в моєму серці, справах, помислах... Так, його не вистачає – і від цього стає ще болючіше.

Проте життя триває. Залишаються спогади...

Забути його не маємо права: це одна з найсвітліших постатей історії кафедри української мови. Він дає нам ключ не лише до самовдосконалення, професійного росту, глибинного сприйняття українськості, а й до розуміння нашого національного ества і непростого національного буття.

Шлях, який обрав Петро Єфремович, веде до мети – стати високопрофесійним викладачем, і дозволяє цю мету досягнути

найлюдянішим способом: любов'ю, надзвичайною працьовитістю, відповідальністю, обов'язковістю, духовною величчю.

*Оксана Мозолюк,
асистент кафедри української мови Кам'янець-
Подільського державного університету*

* * *

Творчим педагогом, глибоко ерудованим фахівцем, мудрим наставником і порадником, людиною чуйною, доброю, людяною, надзвичайно працьовитою, невтомною, взірцем служіння науці – таким знали Петра Єфремовича Ткачука його колеги, друзі, науковці й студенти, викладачі, аспіранти і докторанти.

Педагогічна робота була в нього в душі, але допитливий розум прагнув більшого адже він – автор та редактор багатьох науково-методичних видань, серед яких *Загальнослов'янський лінгвістичний атлас*, рекомендацій, наукових статей з актуальних проблем навчання і виховання учнівської та студентської молоді. Для П.Є.Ткачука характерною була єдність науково-дослідної та методичної діяльності, яка виявлялася в тому, що досягнення педагогічної теорії він прагнув зробити надбанням практики навчання та виховання.

Професор П.Є.Ткачук надавав значну методичну допомогу педагогічним інститутам та університетам України, широко пропагував через організовані й проведені з його ініціативи науково-методичні семінари, науково-практичні республіканські й міжнародні конференції.

Вдумливий дослідник, П.Є.Ткачук успішно втілював на кафедрі єдину систему науково-дослідної роботи студентів з психолого-педагогічних наук, яка передбачала залучення до навчальної та науково-дослідної роботи студентів упродовж усього періоду навчання в університеті з поступовим ускладненням форм і змісту роботи. Це дало змогу піднести якість та обсяг науково-дослідної роботи студентів, взяти участь у республіканських і в минулому всесоюзних олімпіадах з психолого-педагогічних дисциплін “Студент і науково-технічний прогрес”, а результати наукових досліджень використати в підготовці майбутніх учителів.

П.Є.Ткачук обов'язково знаходив час для всіх, хто звертався до нього за порадою, підтримкою. І вони вдячні йому за це – з великою теплою згадують про те, як заохочував та спонукав до роботи, допомагав, вселяв віру в себе.

Враховуючи вагомий внесок в підготовку вчительських і науково-педагогічних кадрів, у розвиток теорії та практики вищої педагогічної освіти, високий професійний рівень викладацької й наукової діяльності, ми безмежно вдячні П.Є.Ткачуку, з яким мали за честь працювати і який допомагав відчувати кожного завжди щасливим і вільним у будь-якій науковій роботі.

*Олег Опалюк,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки і практичної психології
Кам'янець-Подільського державного університету*

ПАМ'ЯТІ УЧИТЕЛЯ

*Так високо злетів, хоч вищим був завжди
За всі плітки й дріб'язки повсякденні.
Філософ мудрий, геній доброти
З обірваними струнами натхнення*

Алла Ярмолюк

Саме ці слова Алли Ярмолюк, які вона присвятила пам'яті одного з відомих українських учених-літературознавців, спадають на думку, коли згадую Петра Єфремовича Ткачука, який, сповнений любові до України, все своє життя віддав служінню освіті, збереженню і збагаченню духовних надбань народу, його найбільшого духовного скарбу – українській мові. Згадую про Петра Єфремовича як про людину неординарну, надзвичайно цікаву, шляхетну. Для мене Він – Учитель, який до фанатизму (в позитивному значенні цього слова) був залюблений у свою справу, і самовіддано виконував величну місію впродовж усього життя.

Пам'ятаю далекий 1975-й рік. Сучасну українську мову прийшов читати в нашу “дівчачу” групу, в якій було лише двоє юнаків, Петро Єфремович. Завжди суворий, підтягнутий, із загадково-доброю усмішкою, із вогником в очах, він вражав нас своєю залюбленістю в дисципліну, яку викладав так, ніби хотів донести слово, його таємниці до кожного, викликати зацікавленість. Петро Єфремович вирізнявся ще й тим, що якимось внутрішнім чуттям відчував, коли студенти не розуміли пояснюваного матеріалу, а коли “не хотіли розуміти”. Тоді, коли “не хотіли”, він був суворий і безкомпромісний. Здавалося, що Учитель цього не розумів, не міг, не хотів розуміти, і просто не сприймав...

Таким запам'ятався мені, колишньому комсorghу факультету, Петро Єфремович. А на той час він уже був деканом філологічного. Мені ж за громадськими справами не завжди “доходили руки” до мови. На мою велику образу, цього не хотів розуміти декан. Лише з часом я усвідомила, наскільки правий був Петро Єфремович, що не давав нам “розслаблятися”, а вчив вчитися. І через роки на одній із інститутських конференцій я з гордістю зізналася своєму Вчителю, що “з його доброї руки” пізнала велич мови, відкрила її глибини зі своїми учнями. І якщо я маю певні досягнення в педагогічній діяльності, то цим завдячую і йому. Взагалі, я щаслива, бо мала гарних Учителів.

Досить оригінально, як ніхто, звертався до нас Петро Єфремович: “Юнко, юначе”. Звертання “Юнко, ви повинні” і досі зобов'язує вірно служити його величності Слову...

А ще запам'яталася його батьківська турбота про студентів, які потребували матеріальної допомоги. Як староста групи, я знала, що з деканом можна вирішити питання про стипендію (а в ті часи більшість із нас жила за рахунок стипендії) для всіх, хто того потребував... Він знав і розумів всі наші проблеми.

Все це є доказом того, що в ті далекі роки студентства справжніми дієвими ліками від манкурства, національного нігілізму було шире слово Петра Єфремовича, часто наповнене глибиною патріотичного змісту. Його наполегливість і талант посіяли в наших душах благодатні зернятка, які з часом проросли густим клечанням любові до рідного слова. Людина, що все своє життя присвятила служінню добру й освіті, Петро Єфремович був чемним і уважним до людей, толерантним, принциповим у відстоюванні своїх життєвих ідеалів.

Петро Єфремович променився Словом. Талановитий і щасливий по-своєму, оскільки його життя – це життя людини, яка знайшла себе в цілому світі.

Щасливий, бо його життя – це життя, наповнене добротою...

Щасливий, бо у його серці жило Слово – його Слово, променями якого живилися і зігрівалися цілі покоління учнів-студентів.

Рідна мова, її глибини, взаємозв'язок мови і мовлення – ці питання впродовж усього життя були в центрі уваги його творчої душі.

Це ніби про Петра Єфремовича написав Григорій Аврахов:

*Спочатку труд – із кров'ю, потім,
А шана – потім,
Слава – потім...*

Він жив, творив і працював невтомно, наполегливо, наснажений ідеєю майбуття України, твердо і непохитно вірив у силу слова, думки, життєвої мудрості й розважливості, свято ніс негасимий вогник наукових пошуків і устремлінь, прагнув запалити ним якомога більше молодих сердець. І запалив...

*Алла Лунійчук,
вчитель української мови та літератури НВК №16
м. Кам'янець-Подільського, вчитель-методист вищої
категорії, Заслужений працівник освіти України*

* * *

Бог дав мені можливість попрацювати впродовж десяти років з Петром Єфремовичем Ткачуком. Ця людина надзвичайна. Він любив українську мову, був послідовним її охоронцем, боровся за її чистоту. Він вражав своєю тактовністю, вмів так виправити мовні помилки, що людина не ображалася.

Мав енциклопедичні знання. За порадою до нього щодня на кафедру приходили викладачі – психологи, педагоги, математики, історики, фізкультурники. Тому, коли він захворів, до нього в лікарню постійно навідувалися вдячні, пройняті співчуттям колеги.

Ця людина була взірцем працелюбності. Багато читав, писав статті, опанував комп'ютер. Над кожною статтею працював досконало, доводив до досконалості, на це витрачав багато часу: місяць, два, інколи рік.

Петро Єфремович переймався проблемами співробітників. Щодня кожного перепитував про його домашні справи. Улюбленою темою були розмови про город: хто що посадив, як доглянув тощо. Жартома говорив: “Звітайте”.

Працелюбних студентів називав бджілками, наполягав на тому, щоб студенти не гаяли часу, ніколи не забували про книгу. Слівпереживав, розпитував студентів про те, скільки коштує дорога додому.

Подеколи на кафедрі приходили за поясненнями щодо назв вулиць, сіл, прізвищ. І всім Петро Єфремович давав професійні відповіді.

Він любив і вмів готувати, давав колегам рецепти страв, консервування. Я, наприклад, і досі готую дещо за його рецептами.

Також він був великим уболівальником футболу та інших спортивних змагань. Ці теми часто обговорював.

Запам’яталася і його особлива любов до доньки Олени. Хоч вони й жили в різних містах та завжди підтримували зв’язок, допомагали один одному.

Петро Єфремович любив кафедральні свята: дні народження, захист дисертацій, присвоєння наукових звань. Насолоджувався українськими піснями, охоче їх співав.

Петро Єфремович Ткачук – світоч нашого колективу. Тепло дорогих спогадів зіграє душі...

*Світлана Косенко,
старший лаборант кафедри української мови
Кам’янець-Подільського державного університету*

* * *

Доля кожної особистості, зокрема непересічної, сфокусовує в собі цікаві прикмети свого часу. Власне через це та з нагоди 70-річчя від дня народження Петра Єфремовича Ткачука, професора, одного з перших моїх викладачів кафедри української мови пишу ці рядки.

Справжнім реалізованим покликанням Петра Єфремовича була наукова і педагогічна діяльність. Він завжди цікаво, творчо, емоційно розкривав теми лекцій. Завдяки прекрасній пам’яті міг вільно цитувати безліч наукових праць, віршів тощо.

Його любили студенти, особливо ті, в кого він вірив, підтримуючи допитливість і наукову зацікавленість, допомагав їм з великою любов'ю і ніжністю, прищеплював світле сприйняття світу, етичні засади, любов до мови, до України, якою було вщерть переповнене його серце.

Усіх, хто знав Петра Єфремовича, завжди пам'ятатимуть його як добру, сердечну, щиру людину, як вимогливого науковця, здатного не лише до творчих звершень, а й до організації перспективних, наукових поривів на теренах мовознавства.

Патріот, безмежно відданий справі, служіння рідному народові, він був серед когорти тих, хто є уособленням совісті нації.

Схиляю чоло перед світлою пам'яттю Українця.

*Тетяна Марчак,
студентка-магістрантка факультету української
філології та журналістики Кам'янець-Подільського
державного університету*

* * *

Петро Єфремович Ткачук – людина феноменальної пам'яті, людина, яка досконало знала свої дисципліни. Згадуючи його, пам'ятаю його привітну посмішку, завжди доречну підтримку. Він був своєрідним оберегом нашого університету, адже Петро Єфремович зранку до вечора працював на кафедрі й завжди допомагав студентам вирішувати будь-які проблеми. Він був еталоном культури та справжнім знавцем української мови. Петро Єфремович усе життя присвятив нашому університету. Тут його діти – студенти; тут його родичі – колеги; тут його життя – книги. Він до останнього був відданий своїй роботі; справі свого життя – навчати і сіяти любов у серцях студентів до солов'їної української мови!

*Оксана Микуляк,
студентка факультету української філології та
журналістики Кам'янець-Подільського державного
університету*

* * *

Можливо, комусь моя душа здаватиметься дивною, але я дуже сумую за цією людиною.

Скажіть, будь ласка, чи кожен викладач при зустрічі зі студентом запитує, як у нього справи, привітає зі святом і усміхнеться широко і лагідно, так, немов він знає, що тебе турбує і своїм поглядом намагається переконати, що все буде добре. Цей погляд, усмішку, ніжність і тепло всепереможного генія, Петра Єфремовича, вірця для всіх і усього живого, я збережу у своїх спогадах, душі та серці назавжди!

*Людмила Соколюк,
студентка факультету української філології та
журналістики Кам'янець-Подільського державного
університету*

* * *

Хочеться сказати, що це була Людина з великої літери, справжній викладач, що завжди ставився до своїх студентів і колег із розумінням. Я вдячна Петру Єфремовичу за його доброту та чуйність, за знання, отримані на його лекціях. Вони були просто чудовими, адже він годинами читав нам новий матеріал, не послуговуючись жодними конспектами. Я вдячна Петру Єфремовичу за “добре”, отриману на його іспиті. Хоча я навчаюся на п'ятірки і хочу отримати червоний диплом, усе ж ця оцінка є для мене особливою, яка мені завжди буде нагадувати про справжнього учителя.

Дякую вам за все, Петре Єфремовичу!

*Юлія Коруняк,
студентка факультету української філології та
журналістики Кам'янець-Подільського державного
університету*

* * *

Великі люди не помирають. Вони залишаються жити у вічності. Петро Єфремович був саме великою людиною. Величною духом та інтелектом... Завжди привітний та усміхнений, всезнаючий і готовий поділитися своїми знаннями, вимогливий, але надзвичайно справедливий.

І досі здається, що, коли зайду на кафедру української мови, я побачу його, незмінного. Петро Єфремович і досі живе у стінах університету, залишається його душею і серцем.

Його привітна посмішка і підтримка стали немов оберегом. Його слова надихали, дарували нові сили до творчості. Його похвала була найкращою оцінкою виконаній справі.

І тому нашим завданням є нести славне ім'я Петра Єфремовича наступним поколінням.

Великі люди не помирають. Вони залишаються жити у вічності.

*Олена Книш,
студентка факультету української філології та
журналістики Кам'янець-Подільського державного
університету*

* * *

Мабуть, не було в університеті людини більш обізнаної у своїй справі, як Петро Єфремович. Це викладач, який читав лекцію без жодних записів, і основне те, що він зміг донести знання своєї дисципліни і до студентів. Історична граматики – важка дисципліна, але він робив її настільки простою і доступною кожному, що розуміння того чи іншого явища не займало багато зусиль.

На мою думку, знання таких людей не може побороти смерть, бо вони втілюються в студентах і живуть вічно...

Пригадався епізод, коли наша група виграла конкурс вертепів, і ми щасливі бігли коридором. Він не зробив зауваження про галас, а лише посміхнувся і сказав: “Я був упевнений, що ви переможете. Вітаю!”. Невже це слова простої людини? Ні, це слова людини з

великим серцем і щирою душею, а такі люди у спогадах житимуть вічно...

*Наталія Качуровська,
студентка факультету української філології та
журналістики Кам'янець-Подільського державного
університету*

* * *

Не знаю, чи зустрічала я коли-небудь на своєму шляху таких людей, як Петро Єфремович. Напевно, ні. Справді, він заслуговує на гідну повагу, адже його чесність і справедливість затьмарювала будь-яку неправду та несправедливість. Наш університет повинен гордитися тим, що в його стінах плідно працювала така людина. Пам'ять про Петра Єфремовича ніколи не покине наш університет і серця наших студентів.

*Віта Бойко,
студентка факультету української філології та
журналістики Кам'янець-Подільського державного
університету*

* * *

Петро Єфремович Ткачук був великою людиною. Його називали батьком на кафедрі української мови. На заняттях завжди панувала тепла атмосфера, ніби розмова в сімейному колі. Петро Єфремович любив пожартувати зі студентами. Пам'ятаю, одного разу він сказав: "Смійтеся! Знаєте, чому українці живуть так, бо вміють сміятися".

Від цієї людини завжди віяло добротою, турботою та батьківством. Прийшовши на лекцію, Петро Єфремович декілька хвилин стояв за кафедрою і дивився в очі студентів, а потім розпочинав заняття.

Хочеться, щоб у нашому університеті працювали такі викладачі, як Петро Єфремович, а йому – світла пам'ять.

*Світлана Савчин,
студентка факультету української філології та
журналістики Кам'янець-Подільського державного
університету*

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК
НАУКОВИХ І НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ
ПРАЦЬ
ПЕТРА ЄФРЕМОВИЧА ТКАЧУКА**

1. До питання про громадсько-політичний рух на Поділлі в зв'язку з польським повстанням 1863 року // Тези доповідей Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Хмельницький, 1965. – С. 53-55.
2. Сочетаемость прилагательных в украинском языке / П.Є.Ткачук, С.Б.Стасевський, К.Ф.Шульжук // Вопросы психолингвистики: Сб. материалов. – Минск, 1970. – С. 42-43.
3. Засвоєння учнями орфоепічних норм в умовах місцевих говірок // Українська мова і література в школі. – 1973. – №6. – С. 73-77.
4. Буковинско-поднестр'овско-подольские контактныя и интерферентныя явления (фонетический уровень) // Совещание по Общеславянскому лингвистическому атласу: Тез. докл., Ужгород, 25-28 сент. 1973 г. – М., 1973. – С. 64-65.
5. Орфоепічні вправи під час вивчення іменника // Українська мова і література в школі. – 1973. – №10. – С. 73-74.
6. Про засвоєння літературних норм вимови // Методика викладання української мови і літератури: Респ. наук.-метод. зб. – К., 1974. – Вип. 6. – С. 22-32.
7. Словотвір іменників за фольклорними записами з Поділля // Тези доповідей і повідомлень міжвузівської конференції з питань іменного словотвору східнослов'янських мов. – К., 1974. – С. 64-65.
8. Смежныя волинско-поднестр'овско-подольские фонетические явления // Совещание по Общеславянскому лингвистическому атласу: Тез. докл., Воронеж, 11-16 сент. 1974 г. – М., 1974. – С. 56-57.
9. Фонетичні варіанти лексемних структур у діалектному мовленні // Дослідження з фонетики, граматики і фразеології української мови: Наук. збірник. – К., 1974. – С. 44-51.

10. Фонемні опозиції твердість-м'якість у західноподільських говірках // Дослідження з фонетики, граматики і фразеології української мови: Наук. збірник. – К., 1974. – С. 8-10.
11. Акцентні парадигми іменників і дієслів у західноподільських говірках (на матеріалі говірки с. Авратин Волочиського району Хмельницької області) // XIV Республіканська діалектологічна нарада: Тези доп. – К., 1977. – С. 48-50.
12. Лабораторні роботи з сучасної української літературної мови (Морфологія): Метод. рекомендації. – Кам'янець-Подільський, 1981. – 34 с.
13. Взаємодія говіркових систем та явища інтерференції в подільському ареалі (лексичний рівень) // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: Тези доп. – Ужгород, 1982. – С. 111-112.
14. Джерела топонімії Хмельницької області (історико-географічні назви населених пунктів) // Проблеми історичної географії Поділля: Тези доп. обласної наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1982. – С. 135-137.
15. "Грамматика" М.Смотрицького і тогочасне українське мовлення // Східнослов'янські граматики XVI-XVII ст. – К., 1982. – С. 158-159.
16. Нерегулярні фонетичні явища в українських південно-західних говорах // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: Тези доп. і повідомлень XV респ. діалектологічної наради. – Житомир, 1983. – С.118-119.
17. Про комплексне вивчення духовної і матеріальної культури Західного Поділля // Тези доп. VI Подільської історико-краєзнавчої конф. (Секція археології). – Кам'янець-Подільський, 1985. – С. 36-37.
18. Про етнолінгвістичний опис Поділля // Проблеми етнографії Поділля: Тези доп. наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1986. – С. 195-196.
19. Традиції народного епосу у творчості Валер'яна Поліщука // Літературний процес на Україні 20-30-х років і творчість В.Поліщука: Тези доп. і повідомл. респ. літ. читань, 2 жовт. 1987 р. – Ровно, 1987. – С. 63-64.

20. Карта №30 // Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Вып. I. Рефлексы *ѣ. – Белград, 1988. – С. 76-78.
21. Народні джерела мови Т.Г.Шевченка // Т.Г.Шевченко і Поділля: Тези доп. наук.-практ. конф., присвяченої 175-річчю від дня народження Т.Г.Шевченка. – Кам'янець-Подільський, 1989. – Ч. 2. – С. 72-74.
22. Живомовна основа творів Я.Головацького // Яків Головацький і рух за національне відродження та культурне єднання слов'янських народів: Тернопіл. славіст. іст.-філол. читання. Вип. I: Тези доп. та повідомл. наук. конф. – Тернопіль, 1989. – С. 191-192.
23. Русские говоры Хмельницкой области как объект лингвистического краеведения: Метод. рекомендации / Сост. П.Ткачук. – Хмельницкий, 1990. – 30 с.
24. Карты №2, 11, 21 // Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Вып. 2 б. – Рефлексы *ǫ. – Włocław-Warszawa-Kraków, 1990. – С. 28-30, 46-48, 66-68.
25. Карты №14, 40 // Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Вып. 2а. Рефлексы *ѣ. – М., 1990. – С. 58-59, 110-111, 136-137, 161-162.
26. Нерегулярні рефлекси *ѣ на слов'янському мовному тлі // Тези доп. ХХХХІІ звітн. наук. конф. кафедр Кам'янець-Подільського держ. пед. ін-ту за 1989-1990 рр. – Кам'янець-Подільський, 1991. – С. 111-112.
27. Рефлекси носового е у дієслівних словоформах // Гомельщина: Народная духовная культура. – Гомель, 1992. – С. 84-86.
28. Кам'янецьке Євангеліє XVI ст. // Тези доп. наук.-теорет. конф. “Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка в контексті українського національного відродження” (до 110-річчя від дня народження). – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 115-116.
29. Фонетичні рефлекси *ѣ у говорах української мови // Зб. наук. праць Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-ту. Серія філологічна. – Кам'янець-Подільський, 1993. – Вип. 1. – С. 4-9.
30. Нерегулярні рефлекси *j у говорах української мови // Тези доп. ХХХХІІІ звітн. наук. конф. кафедр Кам'янець-Поділ. держ. пед.

- ін-ту за 1991-1992 рр. (Секція філології). – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 75-76.
31. Фонетические явления в структуре **zerdlo* // Лингвистический сборник. – Минск, 1993. – С. 32-34.
 32. Карты // Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Вып. 3. – Рефлексы **ьг*. – Warszawa, 1994. – С. 18-22, 43-46, 56-59, 72-75.
 33. В'ячеслав Камінський як дослідник волинських говірок // Велика Волинь: минуле і сучасне: Тези доп. міжнар. конф. – Хмельницький; Ізяслав; Шепетівка, 1994. – С. 467-469.
 34. Іван Огієнко як дослідник молдавських грамот // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.Огієнка в контексті українського національного відродження: Наук. доп. другої Всеукр. наук.-теорет. конф. (18-19 лют. 1997 р.). – Кам'янець-Подільський, 1997. – С. 165-167.
 35. Пропозиції кафедри української мови Кам'янець-Подільського педагогічного інституту щодо вдосконалення “Українського правопису” / Уклад. П.Є.Ткачук // Український правопис: так і ні. Обговорення нової редакції “Українського правопису”. – К., 1997. – С. 151-152.
 36. Без рідної мови немає держави // Тарас Шевченко і українська культура ХХІ століття: Зб. наук. праць за матеріалами всеукр. симпозіуму (19-20 травня 2000 року). – Кам'янець-Подільський, 2000. – С. 168-171.
 37. Структурно-словотвірні особливості гончарської лексики у західноподільських говірках // Наук. праці Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-ту. Філол. науки. – Кам'янець-Подільський, 2000. – Вип. 4. – С. 64-69 (у співавторстві з А.М.Мединським).
 38. Наддністрянсько-подільські фонетичні ареали // Наук. праці Кам'янець-Подільського держ. пед. ун-ту. Філол. науки. – Кам'янець-Подільський, 2001. – Вип. 5. – С. 25-28.
 39. Рефлексація **q* у говірках наддністрянсько-подільського ареалу // Науковий збірник. – Тернопіль, 2002. – С. 65-68.
 40. Джерела історичного вивчення подільського говору // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Зб.

- за підсумками звіт. наук. конф. викладачів і аспірантів, присвяч. 85-й річниці від дня створення ун-ту, 2-4 квіт. 2003 р. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Вип. 2. – Т. 1. – С. 156-158.
41. Говіркові риси в подільських народних піснях // Микола Леонтович і сучасна освіта та культура (До 125-річчя від дня народження): Матеріали українського мистецтвознавства: Зб. наук. праць. – К.; Кам'янець-Подільський, 2003. – Вип. 4. – С. 63-67.
42. До характеристики наукового тексту Григорія Костюка // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філол. науки. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Вип. 7. – С. 171-176.
43. Словник-довідник з культури мовлення: Навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, інформ.-вид. відділ, 2003. – 124 с.
44. Із спостережень над мікротопонімією Верхнього Надзбруччя // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філол. науки. Мовознавство. – Кам'янець-Подільський, 2004. – Вип. 8. – Т. 1. – С. 3-9 (у співавторстві з І.В.Ткачком).
45. Явища лексикалізації у говірках наддністрянсько-подільського порубіжжя // Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти: Наук. зб. – Глухів, 2005. – С. 92-96.
46. Роль Василя Сімовича в утвердженні норм українського правопису // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Зб. за підсумками звіт. наук. конф. викладачів і аспірантів, 6-7 квіт. 2005 р. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 4. – Т. 2. – С. 3-4.
47. Подільський діалект і говірки Звенигородщини – батьківщини Т.Шевченка // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філол. науки. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 9. – С. 425-430.
48. Крехівський Апостол як джерело для історичної діалектології // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного

- університету. Філол. науки. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 11. – Т. 1. – С. 240-245.
49. Граматика Мелетія Смотрицького і західноподільське діалектне мовлення // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філол. науки. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 11. – Т. 2. – С. 358-364.
50. Як читати богослужбові книги й твори старого та середнього українського письменства // Давня українська література: Метод.-хрестоматійний посіб. для практ. занять з курсу “Історія української літератури Х-ХVIII ст.” – Кам'янець-Подільський, 2005. – С. 186-189.
51. Про деякі особливості творення мікротопонімів Надзбруччя // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філол. науки. – Кам'янець-Подільський, 2006. – Вип. 12. – Т. 1. – С. 3-10.
52. Етнографічні студії Володимира Свідзінського // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філол. науки. – Кам'янець-Подільський, 2006. – Вип. 13. – С. 134-139.
53. До характеристики інтерферентних явищ у подільсько-буковинському суміжному ареалі // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Зб. за підсумками звіт. наук. конф. викладачів і аспірантів, 17-18 жовт. 2006 р. – Кам'янець-Подільський, 2006. – Вип. 5. – Т. 2. – С. 4-6.

ЛІТЕРАТУРА ПРО П.Є.ТКАЧУКА

1. Гординчук М., Кушнір Б., Криськов А., Криськова Л. Любов'ю виплекане слово: [60 років від дня народження П.Є.Ткачука] // Кам'янець-Подільський вісник. – 1997. – 20 грудня.
2. Будзей О. Про рідну мову замовимо слово: [Розмова з завідувачем кафедри української мови П.Ткачуком] // Подолянин. – 2002. – 8 листопада. – С. 5.
3. Ткачук Петро Єфремович // Хто є хто на Хмельниччині: Довідково-бібліогр. вид. / Авт.-упоряд. В.В.Болгов. – К., 2004. – Вип. 2. – С. 56.
4. Чопик Я.М. 20 грудня – 70 років від дня народження Петра Єфремовича Ткачука // Календар знаменних і пам'ятних дат Кам'янець-Подільського державного університету на 2007 рік: Довідково-бібліогр. вид. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 61-63.
5. Крилов Е. Пам'ять не має бути короткою [Про П.Є.Ткачука] // Подільські вісті. – 2007. – 6 квіт. – С. 6.

Початок науково-педагогічної діяльності в Кам'янець-Подільському педінституті ім. В.П.Затонського

У студентські роки з друзями

*На міському стадіоні
в перші роки роботи в
університеті*

*Під час навчання
в аспірантурі,
м.Київ*

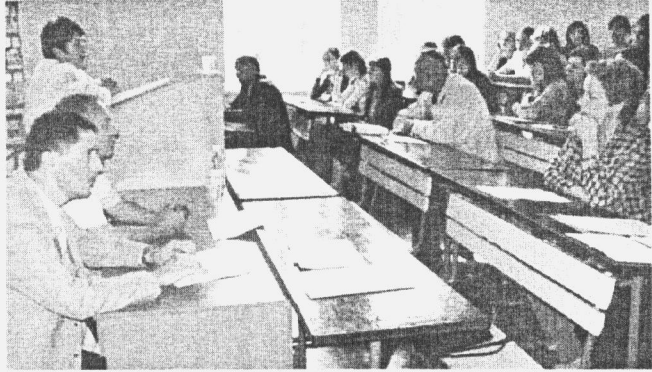
*1965 рік. Біля
університету з
С.С.Вайнтрубом і
П.Ф.Лантіним*

Засідання наукової школи "Південноволинські і подільські говірки як ареальні одиниці української мови"

2004 рік. Вечір до Дня рідної мови

2006 рік. Науково-практична конференція до 150-річчя від дня народження Івана Франка

2005 рік. Міжнародна науково-практична конференція "Мова і соціум у гуманітарній парадигмі"

2006 рік. Вечір до Дня слов'янської писемності і мови

З М І С Т

Віхи життя та науково-педагогічної діяльності Петра Єфремовича Ткачука	3
Про Нього писали	7
Про Нього пишуть	13
Бібліографічний показник наукових і навчально-методичних праць Петра Єфремовича Ткачука	48
Література про П.Є.Ткачука	54

ПЕТРО ЄФРЕМОВИЧ ТКАЧУК

Біобібліографічний нарис
(до 70-річчя від дня народження)

Здано в набір 7.12.2007. Підписано до друку 14.12.2007 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 3,48.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Зам. № 773. Наклад 100.

ПП Буйницький О.А.
32300, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,
вул. Маршала Харченка, 24. Тел. (03849) 3-62-30
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
від 28.04.2006 р. серія ДК № 2477